

DIE AFRIKAANSE TAALDOKTER EN DIE HIPPOKRATIESE EED: IMPLIKASIES VIR DIE TAALGEBRUIKER*

A. Gardiner

1 Inleiding

In *Language - the loaded weapon* skets Bolinger (1980:hfst. 1) 'n profiel van die Engelse taal(toor)dokter, waarna hy kortweg as die "sjamaan" verwys.¹ Volgens Bolinger het sjamanistiese praktyke in Amerika en Engeland 'n aantal kenmerkende eienskappe. Wat die "taalkundige" agtergrond van die Engelse sjamaan betref: die Engelse sjamaan is gewoonlik 'n skrywer van een of ander aard --- joernalis, professionele skrywer of "praktiese taalman". Die Engelse sjamaan tree ook soos 'n geloofsgeneser op. Eerstens word 'n siekte geïdentifiseer: kinders word nie op skool geleer om "ordentlik" te lees en skryf nie --- gevolglik verlaat ongeletterdes die skool. Tweedens word die gevolg van die siekte beklemtoon: die taal verrot geleidelik en sal uiteindelik tot niet gaan. In die derde plek word 'n wondergenesing aangebied: die Engelse sjamaan verklaar homself 'n outoriteit op die gebied van "korrekte" taalgebruik en skryf voorskrifte vir "korrekte" taalgebruik uit.

'n Aantal norme vir "korrekte" taalgebruik word ook deur die Engelse sjamaan gepropageer en toegepas. Uit Bolinger (1980:hfst. 1) se oorsigtelike karakterisering van die Engelse sjamaan kan drie sjamanistiese norme vir "korrekte" taalgebruik geïdentifiseer word:

- (1) a. Taalgebruik moet grammatikaal korrek wees.
- b. Taalgebruik moet logies wees.
- c. Taalgebruik moet "elegant" wees.

Engelse sjamane se oogmerke met hul praktyke wissel ook, vanaf die ideologiese oogmerk (2a) tot die estetiese oogmerk (2c):

- (2)
- a. "Korrumperte" taalgebruik moet beveg word, want "korrumperte" taalgebruik lei daartoe dat mense die gesag van dit wat hulle hoor in twyfel trek --- 'n toestand wat geweld tot gevolg het.
 - b. Nie-standaard taalgebruik moet beveg word, want nie-standaard taalgebruik is die produk van 'n onkunde oor "hoe taal werk".
 - c. "Elegante" taalgebruik moet bevorder word, want taal is nie slegs 'n kommunikasiemiddel nie. Taal is 'n medium waarmee jy jou "elegansie" en "verbeelding" ten toon stel.

Ten opsigte van Afrikaans tref ons ook sjamanistiese praktyke aan, praktyke wat daarop gemik is om "korrekte", "suiwer", "elegante" taalgebruik te bevorder. Sjamanistiese praktyke in Afrikaans kan in ten minste die volgende drie "genres" verdeel word:

- (3)
- a. reekse radioprogramme oor taalgebruik²;
 - b. taalrubrieke ("taalhoekies") in dag- en weekblaaie³;
 - c. voorskriftelike taalkundige "resepteboeke" waarin "foutiewe" taaluitinge --- met die "korrekte" taaluiting daarnaas --- gelys word.

Soos die titel van hierdie geskrif aandui, gaan dit in hierdie ondersoek om die verwesenliking van 'n heel praktiese oogmerk: om Afrikaanse sjamanistiese praktyke te ondersoek ten einde vas te stel of dit vir die alledaagse taalgebruiker gerade sal wees om die hulp van die Afrikaanse sjamaan (voortaan, AS) in te roep. Hierdie ondersoek konsentreer spesifiek op sjamanistiese praktyke soos beoefen in genre (3c) --- voorskriftelike taalkundige "resepteboeke". Ek het die volgende taalkundige "resepteboeke" ondersoek: H.J. Terblanche (1972) se *Regte Afrikaans*, E.P. du Plessis (1979) se *Die kennisgids tot moderne Afrikaans*, L.W. Hiemstra (1980) se *Die juiste woord*, en H.J.J.M. van der Merwe en F.A. Ponelis (1982) se *Die korrekte woord*⁴. Ten einde die praktiese oogmerk van hierdie ondersoek te verwesenlik, sal ek in par. 2, aan die hand van die vrae in (4), 'n karakterisering gee van Afrikaanse sjamanistiese praktyke soos beoefen in taalkundige "resepteboeke".

- (4)
- a. Wat is die taalkundige agtergrond van die AS? (par. 2.1)
 - b. Speel die AS ook die rol van 'n geloofsgeneser? (par. 2.2)
 - c. Watter oogmerke het die AS met sy normering? (par. 2.3)
 - d. Wat is die norm wat die AS in sy praktyk propageer en toepas? (par. 2.4)

Die evaluering van Afrikaanse taalkundige "resepteboeke" wat sal voortvloei uit my bespreking in par. 2 het ook bepaalde implikasies vir die alledaagse taalgebruiker. Hierdie implikasies sal in par. 3, die slotparagraaf, bespreek word.

En slotte: daar is een aspek van die normering van Afrikaanse taalgebruik wat geen rol speel in die normering van Engelse taalgebruik nie, naamlik die sogenaamde "Anglisisme-probleem". Die holruggerde "Anglisisme-probleem" sal nie in hierdie ondersoek bespreek word nie.

2 'n Profiel van die AS

2.1 Taalkundige agtergrond

Die "taalkundige" agtergrond van die AS stem in 'n groot mate ooreen met dié van die Engelse sjamaan, alhoewel daar tog een verskil is: in Afrikaans is dit nie slegs die joernalis (Hiemstra, Du Plessis) en "praktiese taalman" (Terblanche) mee om as dié kenner op die gebied van die "korrekte woord" beskou te word nie, maar ook die professor in die taalkunde (Van der Merwe, Ponelis).

2.2 Die AS as geloofsgeneser

Terblanche (1972) is die een AS wat wel die rol van 'n geloofsgeneser speel. Volgens Terblanche (1972:70) het ons 'n situasie in die onderrig van Afrikaans waar "verkeerde dinge oor taal in ons grammatikaboeke hoogty vier". Volgens hom (1972:70) het die tyd aangebreek dat iets daadwerklik gedoen moet word om die situasie te verbeter:

"Onteenseglik is bewys dat daar 'n groot skroef in hierdie verband los is. Onverwylde en drastiese optrede moet hierdie saak in die reine bring. Dit kan nie so gelaat word nie. Dit is 'n onreg teenoor ons taal en ons kinders wat in alle opsigte alleen vernietigend en afbrekend is."

Terblanche (1972:69) neem die taak op sy skouers om "die saak in die reine te bring":

"Ek gaan hier sulke voorbeelde [van 'dinge wat nie korrek is nie'--- A.G.] onder die aandag bring en ek vertrou dat die betrokke onderwysowerhede daarvan kennis sal neem en op die regte manier en onverwylde in dié verband sal optree."

2.3 Die oogmerke van die AS se normering

Die oogmerke van AS'e se normerende praktyke stem in 'n groot mate met mekaar ooreen. Terblanche (1972), Van der Merwe en Ponelis (1982) en Du Plessis (1979) se oogmerke is van 'n praktiese (funksionele) aard: "om die daaglikse gebruiker van die Afrikaanse taal in die praktyk te help" (Terblanche 1972: Voorwoord), "om die gebruik van korrekte en idiomatiese Afrikaans, mondeling sowel as skriftelik, te vergemaklik" (Du Plessis 1979: Inleiding).

Uit die inhoud van Hiemstra (1980) se boek is dit duidelik dat sy hoof-oogmerke van 'n estetiese aard is: om die gebruik van 'n lomp, hoogdra-wende, omslagtige, onlogiese skryfstyl te bestry (om versorgde geskrewe taal te bevorder).

Slegs Du Plessis (1979: Inleiding) het ook die volgende oogmerk met sy normering: om Afrikaans "'n fyner presisie-instrument" te maak. In hierdie opsig is Du Plessis 'n "goeie sjamaan", 'n saak wat ek in par. 3 in detail sal bespreek.

2.4 Die AS se norme

Uit my ondersoek het dit duidelik geblyk dat die AS meer virtuoos is as sy Engelse kollega in die sin dat die AS van veel meer norme vir "korrekte" taalgebruik gebruik maak as die Engelse sjamaan, soos dié deur Bolinger (1980:hfst. 1) gekarakteriseer word.

In par. 2.4.1-2.4.8 hieronder sal ek nie slegs 'n uiteensetting gee van die norme vir "korrekte" taalgebruik wat deur AS'e hanteer word nie, maar sal ek ook die hantering van norme in Afrikaanse sjamanistiese praktyke krities ontleed. Die kritiek wat ek sal lewer, val in twee soorte uiteen. Die eerste soort kritiek het betrekking op AS'e se hantering van norme vir "korrekte" taalgebruik. Die tweede soort kritiek het betrekking op die geldigheid van die norme vir "korrekte" taalgebruik wat deur AS'e hanteer word. Dit is belangrik om tussen hierdie twee soorte kritiek te onderskei. Die redes hiervoor sal in par. 2.4.9 uiteengesit word.

2.4.1 Gebruiklikheid

By 'n eerste, oppervlakkige ondersoek van Terblanche (1972) se resepteboek wil dit voorkom of Terblanche die mees "liberale" van die AS'e is: "normale", "korrekte" Afrikaans is Afrikaans wat spontaan deur die sprekers van Afrikaans gebruik word. In sy regverdiging vir die aanvaarding van braaivleis as "normale", "korrekte" Afrikaans, stel Terblanche (1972:37) sy standpunt onomwonde:

"In eerste instansie en hoofsaaklik is dit [d.i., braaivleis --- A.G.] normale Afrikaans omdat die volk dit sonder uitsondering spontaan gebruik en aanvaar het.Die volk maak die taal."

Du Plessis (1979:41) stem hiermee saam: die uitdrukking 'n braaivleis hou kom "doodnatuurlik uit die volksmond".

Terblanche (1972) verwys dan ook telkens na die gebruiklikheid van 'n woord of uitdrukking in sy aanvaarding van dié woord of frase as "korrekte" Afrikaans.⁵ Terblanche (1972:37) se motivering vir hierdie norm is seer sekerlik nie vergesog nie: "Die volk maak die taal". My beswaar teen sjamanistiese praktyke soos dié van Terblanche is egter nou voor die hand liggend: indien die volk die taal maak, hoekom skryf Terblanche en andere resepteboeke waarin die volk voorgeskryf word hoe om die taal te gebruik? Terblanche (1972:37) se antwoord hierop is dat die "taalkundige" "met wetenskaplike waarneming rigting probeer aandui". Watter "rigting"? Hoekom wil die "taalkundige" "rigting probeer aandui" indien die volk in elk geval die taal "maak"? Op hierdie vrae gee Terblanche en ander AS'e geen bevredigende antwoorde nie.⁶ In soverre Terblanche se "argument" vir my sin maak, is dit duidelik dat sy poging om "rigting te probeer aandui" gewoon

net onversoenbaar is met die idee dat "die volk die taal maak". Wat Terblanche met die nosie "wetenskaplike waarneming" bedoel, sal uit my verdere bespreking van sjamanistiese norme duidelik word.

Terblanche (1972) verteenwoordig die een "liberale" uiterste van die sjamanistiese spektrum. Hiemstra (1980), aan die ander kant, verteenwoordig weer die "konserwatiewe" uiterste. Spies (1980:6), 'n joernalis wat "heelwat jare" intiem met Hiemstra saamgewerk het, som Hiemstra se sjamaan-filosofie soos volg op in 'n voorwoord tot (Hiemstra 1980):

"Hy [d.i., Hiemstra --- A.G.] was 'n man van die praktyk wat geweet het dat die sogenaamde 'spraakmakende gemeente' 'n onjuiste benaming is en in baie opsigte 'n mite.Die Afrikaanse pers (later ook die radio), onderwysinrigtinge, geleerdes en ander moes die taal maak. 'n Klein klompie. Die rol van die gemeente was dan om sulke maaksels te aanvaar en in omloop te hou. Eers dan was hulle werklik Afrikaans."

Hiemstra se meer konserwatiewe filosofie blyk ook duidelik uit sy normerende praktyk. Anders as by Terblanche, klop Hiemstra se teorie (sjamaan-filosofie) met sy praktyk.

2.4.2 Logiese taal

Terwyl Terblanche (1972) en Du Plessis (1979) braaivleis in die sin "Ons gaan braaivleis hou" as "korrekte" Afrikaans aanvaar, argumenteer Hiemstra (1980) en Van der Merwe en Ponelis (1982) dat dié gebruik van braaivleis in Afrikaans onlogies en daarom foutief is.

Hiemstra (1980:29) het twee "logiese besware" teen die gebruik van braaivleis. Sy (1980:29) eerste beswaar is die volgende:

"Om te sê: 'Ons gaan na 'n braaivleis' is net so onafrikaans as om te sê: 'Ons gaan na 'n vleis' of 'Ons gaan na 'n braai!'.",

Hiemstra (1980:29) se tweede "logiese beswaar" is as volg:

"Daar is aangevoer dat jy mense na 'n skemer kelkie kan nooi. Waarom dan nie ook na 'n braaivleis nie? Die vergelyking bring 'n ander groot beswaar teen 'n braaivleis uit: dis alledaags om van 'n kelkie te praat; maar niemand koop of besit of hanteer ooit 'n vleis nie."

By nadere ondersoek blyk dit dat Hiemstra se argumente ondeurdrag is. In die eerste plek is dit nie duidelik wat die verband is tussen Hiemstra se eerste argument enersyds, en sy verwerping van braaivleis andersyds, nie. Na analogie van Hiemstra se eerste beswaar sou ons ook die volgende beswaar teen vleisbraai kon opper:

- (5) Om te sê: "Ons gaan na 'n vleisbraai" is net so onafrikaans as om te sê: "Ons gaan na 'n braai" of "Ons gaan na 'n vleis!".

In die tweede plek is dit onverstaanbaar dat Hiemstra sy eerste "argument" nie ook op skemerkelkie van toepassing maak nie. Na analogie van Hiemstra se eerste "argument" teen braaivleis sou ons ook die volgende "argument" teen skemerkelkie kon aanvoer:

- (6) Om te sê: "Ons gaan na 'n skemerkelkie" is net so onafrikaans as om te sê: "Ons gaan na 'n skemer" of "Ons gaan na 'n kelkie!".

In die derde plek is dit nie duidelik wat die verband nou eintlik is tussen Hiemstra se tweede argument enersyds, en sy verwerping van braaivleis andersyds nie. Ons sou net so goed kon argumenteer dat braaivleis aanvaarbare Afrikaans is op grond van die feit dat dit "alledaags" is om van die vleis te praat.

Nie al Hiemstra se "logiese" argumente is egter so ondeurdrag soos in die geval van braaivleis nie. Hy (1980:53, 54) het byvoorbeeld die volgende beswaar teen die weglaat van die voorsetsel vir in sekere uitdrukkings:

"Omdat die voorsetsel vir dikwels volgens Engelse idioom misbruik word, is sommige so bang daarvoor dat hulle dit heeltemal weglaat. Daaruit ontstaan onsin soos 'die dief is drie jaar tronk toe gestuur' --- asof die stuurder drie jaar aangehou het! --- in plaas van vir drie jaar, m.a.w. met die doel om drie jaar te 'sit'."

Alhoewel Hiemstra se argument "logies" is, is dit te betwyfel of die logika as 'n geldige norm vir "korrekte" taalgebruik beskou kan word. Dit is 'n algemeen-bekende feit dat taal nie (volkome) logies is nie.⁸ Die dubbele nie konstruksie in Afrikaans is byvoorbeeld volkome onlogies, alhoewel almal sal saamstem dat dit 'n "eg Afrikaanse" konstruksie is. Wat Hiemstra

se gebruik van logiese argumente nog verder kompliseer, is die feit dat hy, onder die inskrywing onlogiese taal, self toegee dat taal nie logies is nie:

"Taal kan nie altyd letterlik opgeneem word nie, want taal is nie logies nie." (Hiemstra 1980:87)

"'n Mens moenie te gou met 'n logiese redenering klaar staan nie!" (Hiemstra 1980:88)

Hiemstra se "logiese argumente" is onversoenbaar met sy siening oor logiese taal.

Terblanche (1972:37) stel ondubbelsinnig sy saak ten opsigte van logiese taal:

"Net soos die mens onlogies is, so is die taal ook onlogies. So dra daar vaste bane kom, dan spring hy daaruit, en diegene wat sy baan en beweging logies wil afbaken, bevind dat die taal as lewende organisme hom nie wil of kan laat vaspen nie."

Terblanche is dan ook konsekwent in dié verband: hy maak van geen "logiese argumente" gebruik om 'n spesifieke woord of uitdrukking as "foutiewe" Afrikaans te brandmerk nie.

Van der Merwe (1968) maak wel van "logiese argumente" gebruik, alhoewel hy nie sy siening oor taal as 'n logiese objek weergee nie.⁹

Du Plessis (1979:51) beskou nie "logiese argumente" as geldige argumente nie:

"Soos in baie ander taalkwessies geld afgemete logika hier nie: daar kan om't ewe van skooldogter of skoolmeisie gepraat word, maar slegs van meisieskool, nie 'dogterskool' nie."

2.4.3 . Lengte van woorde en uitdrukkings

Volgens Hiemstra (1980:84) het Afrikaans 'n agterstand teenoor Engels wat ingehaal moet word:

"dit is nou eenmaal so --- elke vertaler weet dit maar alte goed --- dat Afrikaans 'n 'langer' taal as Engels is"; "Ons behoort steeds daarop uit te wees om die kortste moontlike uitdrukkingswyse te vind --- so alleen kan die agterstand teenoor Engels ingehaal word."

"nikwels rek mense woorde langer as wat nodig is", aldus Hiemstra (1980:84). Die persoon wat in die koerant "gesukkel" het met gelykopuitslag kon die korter gelykspeel gebruik het. Die "Nico Malan se mense" het nie gerus totdat hulle ook operahuis in "ons keel afgedruk het" nie, terwyl die korter opera in Afrikaans na sowel die musiekdrama as die gebou waarin dit opgevoer word, verwys. "So kan 'n mens aanhou om die Tant Lenies se woordevloed in te dam. Maar sal hulle luister?" (Hiemstra 1980:85).¹⁰

Hiemstra is die enigste AS wat op 'n presiese, matematiese wyse die lengte van woorde en uitdrukkings in berekening bring by die evaluering van hierdie woorde en uitdrukkings as "korrekte" Afrikaans. Dit is egter te betwyfel of hierdie norm as 'n geldige norm vir "korrekte" Afrikaans beskou kan word. Indien ons Hiemstra se argumente konsekwent wou deurvoer, sou ons psigoloog as 'n "meer korrekte" Afrikaanse woord as sielkundige moes beskou: die woord psigoloog bestaan uit 9 letters en 3 lettergrepe, terwyl die woord sielkundige uit 11 letters en 4 lettergrepe bestaan --- psigoloog is dus 'n korter woord as sielkundige. Andersyds egter, sou ons sielkunde as 'n "meer korrekte" Afrikaanse woord as psigologie moes beskou: die woord sielkunde bestaan uit 9 letters en 3 lettergrepe, terwyl psigologie uit 10 letters en 4 lettergrepe bestaan.

2.4.4 Ons taaleie

AS'e maak ook van die volgende norm vir "korrekte" Afrikaans gebruik:

- (7) 'n Goeie/korrekte Afrikaanse woord of uitdrukking is 'n woord of uitdrukking wat "eie" aan die Afrikaanse taal/"egte" Afrikaans is.

In sommige gevalle word "ons taaleie"/"egte Afrikaans" in verband gebring met die kulturele gebruike van vroeëre geslagte Afrikaanssprekendes.

"In die Boere-republieke was daar vise-presidente, maar teenswoordig moet 'n mens lees van onderpresidente; ook van onderkanseliers van universiteite, pleks van vise-kanseliers." (Hiemstra 1980:97)

"In Engels is daar nie danig verskil tussen 'president' en 'chairman' nie, altans nie in die alledaagse gebruik nie. Tal van liggame betitel hul voorsitter as 'the president', ander as 'chairman', maar in die praktyk is dit by hulle om't ewe. Maar in egte Afrikaans maak ons 'n presidentskap darem nie so goedkoop nie. President is vir ons 'n geëerde amp." (Hiemstra 1980:97)

Volgens Terblanche (1972:21) is dit nie altyd so maklik om te besluit wat eie is aan Afrikaans nie.

"Om te besluit wat Afrikaans is, vereis studie en kennis en intelligente verwysing na Nederlands en ander tale."

In die meeste gevalle is dit egter nie duidelik wat AS'e met die term "ons taaleie"/"egte Afrikaans" bedoel nie. Om hierdie rede is dit onmoontlik om die geldigheid van die norm van "ons taaleie" te bepaal.

2.4.5 Raak beskrywing wat deur 'n woord gegee word

'n Ander subjektiewe norm wat deur AS'e gebruik word, is dié in (8).

- (8) 'n Goeie/aanvaarbare Afrikaanse woord, is 'n woord wat 'n raak beskrywing gee van die entiteit/aktiwiteit waarna die woord verwys.

Terblanche (1972:75) het byvoorbeeld die volgende oor die aanvaarbaarheid van die woord *haarveer* te sê:

"Die woord *haarveer* kom seker van die Engelse 'hairspring', maar ek kan nie aanbeveel dat ons dit as ontoelaatbaar in Afrikaans moet beskou nie. Dit staan in verskeie woordeboeke en ek gee dit ook as enigste keuse aan in my *Engels-Afrikaanse Tegniese Woordeboek*. Die *wieletjie* in die horlosie wat die masjinerie reguleer óf balanseer, noem ons 'n onrus (ook Nederlands), *reguleerwiel(etjie)*, *balanswiel(etjie)* of *skommelwiel(etjie)*. Die veertjie aan dié wieletjie wat hom heen en weer laat beweeg, word dus ook 'n onrusveer genoem, maar hoewel ek geen beswaar teen die keuse daarvan het nie, gee ek persoonlik voorkeur aan haarveer, o.a. omdat dit soos 'n haar lyk en daaraan laat dink."

van der Merwe en Ponelis (1982:179) het die volgende beswaar teen die woord spoedlokkval:

"Dit is 'n minder gelukkige woord vir: spoedstrik/snelstrik. Die motoris word immers nie ingelok nie."

Maar hoe geldig is hierdie subjektiewe norm? 'n Beter antwoord as dié van spies kan nie op dié vraag gegee word nie. Spies is geesdriftig oor die nuwe skepping, snuffel(s) in Afrikaans, maar voeg egter dadelik by:¹²

"Dis nie dat snuffel en snuffels vir my sulke goeie en raak woorde is nie. Ek weet nie wat goeie en raak woorde is nie. Van goeie en raak woorde gepraat --- hoeveel woorde is goed en raak? Die meeste woorde is waarskynlik nie om hul raakheid gekies nie. Hulle is glad nie gekies nie --- het sommer per toeval geword wat hulle geword het."

Wat Terblanche, en Van der Merwe en Ponelis se gebruik van hierdie subjektiewe "argumente" nog meer problematies maak, is die feit dat sowel Terblanche as Van der Merwe en Ponelis voorgee om met "wetenskaplike" arbeid doenig te wees. Volgens Terblanche (1972:37) wil hy "met wetenskaplike waarneming rigting probeer aandui".¹³ Van der Merwe en Ponelis (1982:Voorwoord) beskou hul resepieboek as "wetenskaplik-betroubaar".¹⁴

"Na verdere navorsing en heroorweging is my bevinding ten opsigte van korrektheid of anglisismes al dan nie in 'n hele aantal gevalle nou anders as vroeër. Vir my slotsom gee ek meestal 'n deeglike motivering [my beklemtoning --- A.G.], wat die werk soms 'n bietjie betogend van aard maak, maar ek het dit nodig gevind veral waar ou gevestigde, onjuiste opvattinge moeilik uitroeibaar sal wees. In hierdie opsig beskou ek hierdie druk as redelik wetenskaplik-betroubaar."

Wat my betref kan AS'e se gebruik van die subjektiewe norm (8) nie versoen word met hul aanspraak om met wetenskaplike arbeid doenig te wees nie.

2.4.6 Etimologiese geskiedenis van 'n woord

AS'e verwys telkens na die etimologiese geskiedenis van 'n woord of uitdrukking ten einde hierdie woord of uitdrukking as 'n anglisme/nie-anglisme te klassifiseer.¹⁵ Soos in par. 1 opgemerk, sal ek nie in hierdie artikel die "anglisme-probleem" bespreek nie.

Soms gebruik AS'e egter die historiese norm ten opsigte van "taalprobleme" wat niks met anglisismes te make het nie. Hiemstra (1980:57) het byvoorbeeld die volgende oor die -iek/-ies variasie in Afrikaans te sê:

"Naas identiek ken Afrikaans ook identies, maar die k-vorme van hierdie woord verdien voorrang omdat hulle ouer is Hulle berus naamlik op die Franse uitgang =igue (met dieselfde uitspraak), en die Franse vorme is baie vroeër oorgeneem as dié met =ies, wat afkomstig is van die Duitse =isch."

By sy inskrywing vir kassier en teller stel Hiemstra (1980:63) egter die norm van historisiteit "Ondergeskik" aan die norm van gebruiklikheid:

"Uit taalhistoriese oogpunt beskou, is daar eintlik geen rede waarom ons die bankkassier nie ook maar 'n teller kan noem nie, want hy tel mos. Maar dis die gebruiklikheid van 'n woord wat die deurslag gee, nie sy geskiedenis nie. Dit is nou eenmaal so dat teller in Nederlands en Afrikaans vandag sekere betekenis het, maar dat kassier nie een daarvan is nie."

Uit die aanhaling hierbo is dit duidelik dat Hiemstra van die normerende beginsel in (9) gebruik maak.

- (9) Dit is die gebruiklikheid van 'n woord wat "die deurslag gee", nie sy geskiedenis nie.¹⁰

Vergelyk egter nou beginsel (9) met Hiemstra se argumentering ten opsigte van die -iek/-ies variasie in Afrikaans. Volgens Hiemstra (1980:57) moet die -iek vorme (soos identiek) "voorrang geniet" omdat hulle op die ouer Franse uitgang =igue "berus". Maar hoekom gee beginsel (9) nie hier die deurslag nie? Hiemstra (1980:57) merk op dat dit in die meeste gevalle "om't ewe" is watter vorm gebruik word, maar dat die -iek vorme, vanweë hul etimologiese geskiedenis, "voorrang moet geniet". Hierdie argument is egter onversoenbaar met Hiemstra se beginsel (9). Die gebruiklikheid van die variante vorme dui tog aan dat dit om't ewe is watter van die twee vorme gebruik word. Kom ons aanvaar egter argumentshalwe dat Hiemstra se argument ten opsigte van die -iek/-ies variasie wel versoen kan word met sy beginsel (9). Ten einde hierdie kragtoer uit te voer, sal ons moet aanvaar dat Hiemstra se sjamanistiese "logika" soos volg in mekaar steek:

- (10) a. Dit is die gebruiklikheid van 'n woord wat "die deurslag gee", nie sy geskiedenis nie.

- b. Indien --- in die geval van variante vorme --- die gebruiklikheid van die variante aandul dat dit om't ewe is watter variant gebruik word, dan moet die geskiedenis van die woord "die deurslag gee".

Ons het beslis met 'n eienaardige soort logika in (10) te doen." Wat die geldigheid van die norm van historisiteit betref; as gevolg van taalverandering is dit te betwyfel of die etimologiese geskiedenis van 'n woord of uitdrukking as 'n normerende beginsel vir "korrekte" taalgebruik in die twintigste eeu aangewend kan word. 'n Bekende voorbeeld uit Fromkin en Rodman (1978:314) se *An introduction to language* illustreer dié punt: die sewentiende-eeuse Engelse woord *meat* het "kos" beteken, maar niemand sal vandag meer daarop aandring dat dit "korrekte" Engels is om *meat* in die betekenis van "kos" te gebruik nie.¹⁸

2.4.7 Styl: die estetiese norm

Alle AS'e poog om, in 'n mindere of meerdere mate, die gebruik van 'n "goeie" skryf- en spreekstyl te bevorder. Veral Hiemstra (1980) "voer 'n stryd" teen alle vorme van slegte styl: "lompheid", "hoogdrawendheid", en "omslagtigheid".

Volgens Hiemstra (1980:19) gebruik sommige sprekers van Afrikaans lomphele soos sakelys vir agenda. Hy (1980:19) motiveer dan die "lompheid" van sakelys soos volg:

"Daardie 'sakelys' laat my altyd aan die geregshof dink en het selfs al die ou bekende hofrol verdring, wat heeltemal in orde was."

Hiemstra voer ook 'n stryd teen hoogdrawende taal in die algemeen, en "buro-taal" in die besonder.¹⁹ "Burokratiese taal word, as die publiek nie wal gooi nie, mettertyd aanvaar as normale taal", waarsku Hiemstra (1980:30). Hy (1980:31) trek dan skerp te velde teen implementeer en implementasie as hoogdrawende buro-taal:

"Hoe ons al die jare geleef het sonder daardie 'implementeer' en 'implementasie', hoort tuis by die ander weetal: nugter. Maar nou moet alles wat voorheen uitgevoer of toegepas is, skielik net 'geïmplementeer' word. Natuurlik is dit maar weer 'n getroue nablaaffery van 'n Engelse hebbelikheid, of liever onhebbelikheid, wat vir die Engelse self uit die borse is."²⁰

Om sy afsku aan implementeer nog sterker uit te druk, vertel Hiemstra (1980:31) die volgende staaltjies:

"In Amerika (wat origens nie bang is vir afwykende woordgebruik nie) het die voorsitter van 'n parlementêre komitee in 'n opdrag aan sy personeel tydens die oorlog so ver gegaan om te skryf: 'Anyone using the word implementation will be shot!'"

Hy (1980:117) trek ook skerp te velde teen omslagtige taalgebruik:

"Dis 'n ou en bekende verskynsel dat mense wat min te sê het baie woorde gebruik om dit te sê. Armoede aan gedagtes kan vir iemand wat nie fyn kyk nie, weggesteek word onder 'n dekmantel van woorde-rykdom."

Hoekom sprekers van Afrikaans die omslagtige "ten spyte van die feit dat hy dit gedoen het" gebruik in plaas van die korter "al het hy dit gedoen", gaan die verstand te bowe (Hiemstra 1980:85). En die uitdrukkings "op grond dat" en "in plaas dat" is tog korter as die omslagtige uitdrukkings "op grond daarvan dat" en "in plaas daarvan dat" respektiewelik (Hiemstra 1980:54). Om saam te vat:

"Die gebruik van baie woorde waar minder genoeg sou wees, is die kenmerk van 'n swak en ongevormde styl: ..." (Hiemstra 1980:84)

Ook Terblanche (1972:79) maan teen die gebruik van hoogdrawende taal.

"Ek wil graag waarsku teen aangeplakte hoogdrawendheid in taal. Om iets so eenvoudig moontlik te sê en nie geforseerd na groot woorde te soek nie, is en bly die kern van korrektheid en skoonheid in taalgebruik. Hoogdrawendheid is telkens 'n teken van aanstellerigheid en 'n kenmerk van mense wat nie noodwendig geleerd is of die nodige kennis besit nie en dit dan in 'n vloed van hoë woorde probeer verbloem."²¹

Terblanche (1972:170) beperk nie sy norme ten opsigte van "skoonheid in taal" net tot die skryftaal nie. Die spreker van Afrikaans moet ook let op sy uitspraak:

"Die stem moet al die klanke van die lewende taal in hulle volheid kan reguleer. Die taal moet onder geen omstandighede geaffekteerd wees nie, maar duidelik en normaal soos dit in die gewone, alledaagse, omgang bestaan wanneer die spraakorgane en die asem nie lui nie, maar ten volle aangewend word."

terselfdertyd huldig Terblanche (1972:170) egter die volgende siening:

"Die taal kom uit die diepste wese van die mens voort. Dit vertolk al die roersele van die mens se innerlike en as sodanig behels dit al die nuanses van die menslike gevoel en gewaarwordinge."

Hierdie siening van Terblanche is egter baie duidelik onversoenbaar met sy voorskrif ten opsigte van "geaffekteerde" spraak. Indien taal "uit die diepste wese van die mens voortkom", dan is "geaffekteerde spraak" heel waarskynlik ook 'n weerspieëling van 'n "geaffekteerde innerlike". Om te waarsku teen "geaffekteerde spraak" is dan nie die werk van 'n "wetenskaplike taalkundige" (soos Terblanche homself beskou) nie, maar die werk van die pastorale sielkundige of psigoterapeut.

Terblanche (1972:170) se voorskrif ten opsigte van "geaffekteerde" spraak is ook onversoenbaar met sy algemene sjamaan-teorie. Onder die opskrif **ESTETIESE BY TAAL** wys Terblanche (1972:59) tereg daarop dat oordele en voorskrifte wat betrekking het op "skoonheid in taal", van 'n subjektiewe aard is.

"Taal leef alleen in die gees en die mond van persone, en dit hang van die individu af of hy sy taal noukeurig, ritmies, welluidend, sangerig, klankvol en mooi gebruik. Ons kan dus hoogstens sê dat een spreker van Afrikaans mooier praat as 'n ander. Wat die skoonheid van 'n besondere woord betref, moet ons in die hoogste mate versigtig wees om te gou 'n oordeel uit te spreek, want wat vir die een lelik is, kan vir die ander beslis mooi wees."

Die onversoenbaarheid tussen Terblanche se sjamaan-teorie enersyds, en sy sjamaan-praktyk andersyds, is duidelik:

- (11) Enersyds argumenteer Terblanche dat "skoonheid in taal" 'n subjektiewe/persoonlike aangeleentheid is; andersyds gee hy voorskrifte wat betrekking het op "skoonheid in taal".²¹

Van der Merwe en Ponelis (1982:185) onderskei wel tussen verskeie "stylvlakke": formele taalgebruik, informele taalgebruik, "plat taal", en deftige taalgebruik.²² In hierdie opsig verskil Van der Merwe en Ponelis nie slegs van die ander AS'e nie, maar ook van die tipiese Engelse sjamaan, soos hy deur Bolinger (1980:hfst. 1) gekarakteriseer word. Engelse sjamane reageer heftig op die gebruik van be in uitdrukkings soos I be, you be, he

be, ensovoorts in sogenaamde "Black English". Hulle argumenteer dat alhoewel uitdrukkings soos I be, you be, he be verstaanbaar is, taal nie slegs 'n kommunikasie-middel is nie, maar ook 'n middel waarmee 'n mens jou "kieskeurigheid" en elegansie ten toon stel. Op hierdie sjamanistiese argument reageer Bolinger (1980:3) soos volg:

"But fastidiousness and elegance are for fastidious and elegant occasions; certainly these happen, but (a linguist would say) skill in them comes after skill in getting one's message across."

Kortom: AS'e -- Van der Merwe en Ponelis -- uitgesluit, en Engelse sjamane onderskei nie tussen verskillende style of registers van taalgebruik nie. As gevolg van hierdie versuim om tussen verskillende style of registers te onderskei, skep die sjamaan die foutiewe indruk by die taalgebruiker (die persoon wat sjamanistiese geskifte raadpleeg) dat slegs dié style of registers waaraan die sjamaan persoonlike voorkeur gee, die "korrekte"/"die beste" style of registers van taalgebruik is.

2.4.8 Gesaghebbende boeke en instansies

AS'e verwys dikwels na een of ander taalkundige geskrif of instansie ter regverdiging van hul eie subjektiewe opinies,²⁴ of voorkeure. Terblanche (1972) is die AS wat die meeste van hierdie tegniek gebruik maak. Hy verwys na ten minste al die geskifte in (12) --- met die voorveronderstelling dat die gesaghebbendheid van dié bronne die "gesag" van sy opinies "versterk".

- (12)
- a. WAT --- pp. 1, 84;
 - b. "In Taalboek" --- p. 1;
 - c. Afrikaanse Woordeboek (Terblanche) --- p. 1;
 - d. "Nederlandse woordeboeke" --- p. 1;
 - e. AWS --- pp. 3, 85, 189;
 - f. WNT --- p. 15;
 - g. Tweektalige woordeboek (Bosman e.a.) --- pp. 52, 137;
 - h. Woordeboek van die volbedryf --- p. 61;
 - i. "Etimologiese woordeboeke" --- p. 66;
 - j. Gho!f saam met die Boere (Bosman de Villiers) --- p. 67;
 - k. Engels-Afrikaanse tegniese woordeboek --- p. 75;

- l. Die korrekte woord --- p. 84;
- m. Weermagawoordeboek --- pp. 109, 143;
- n. BAT --- p. 118;
- o. Verklarende Afrikaanse woordeboek (Kritzinger e.a.) --- p. 118;
- p. Motorlys --- p. 120;
- q. Motortermes --- p. 120;
- r. Poskantoorwoordeboek --- pp. 129, 144;
- s. Groot Woordeboek (Kritzinger e.a.) --- p. 145;
- t. Engels-Afrikaanse woordelys van rugby- en sokkerterme --- p. 155;
- u. Rugbyterme²⁵ --- p. 155;
- v. Aptekerswoordeboek --- p. 171;
- w. Huishoudkundeterme --- p. 171;
- x. "Bouwoordeboek" --- p. 192.

Terblanche verwys ook na die volgende individue en instansies ten einde gesag aan sy opinies te verleen.

- (13) a. "ander taalkundiges" --- p. 11;
- b. Prof. H.J.J.M. van der Merwe --- pp. 15, 45, 82, 84, 134, 201;
- c. Taalkommissie --- p. 30;
- d. "ander taalgeleerdes" --- p. 31;
- e. Vaktaalkommissie --- pp. 52, 161, 164, 174;
- f. Prof. J.J. le Roux --- p. 63;
- g. Prof. D.F. Malherbe --- p. 97;
- h. Prof. T.H. le Roux --- p. 134;
- i. Verteenwoordigende Komitee vir Opmeetterme van die Vaktaalkommissie --- p. 144;
- j. S.A.S. en H. se Taalburo --- p. 145;
- k. Prof. C.G.N. de Vooys --- p. 148;
- l. Prof. J.J. Smith --- p. 148;
- m. "ander knap taalkundiges" --- p. 191.

Ten einde vas te stel in welke mate die geskrifte in (12) en die individue en instansies in (13) gesag aan Terblanche se opinies verleen, sou ons in

die eerste plek die gesaghebbendheid van die betrokke geskrifte, individue en instansies moes bepaal. Maar hoe bepaal 'n mens die "gesaghebbendheid" van 'n ongedefinieerde entiteit soos "'n taalboek", of 'n ongespesifiseerde groep "taalkundiges" of "ander knap taalkundiges"? Kom ons aanvaar egter argumentshalwe dat dit wel moontlik is om die "gesaghebbendheid" van die "items" in (12) en (13) te bepaal. Kom ons aanvaar verder dat die "items" in (12) en (13) wel "gesaghebbend" is. In die tweede plek sal ons dan moet vasstel of Terblanche se strategie om van die middele in (12) en (13) gebruik te maak om sy opinies te propageer 'n "wetenskaplike" strategie is. (Onthou dat Terblanche daarop aanspraak maak dat hy "wetenskaplik" te werk gaan.) Dit gaan hier om die "wetenskaplike geldigheid" van die norm vir goeie/korrekte/aanvaarbare Afrikaans in (14).

- (14) 'n Woord of uitdrukking is goeie/korrekte/aanvaarbare Afrikaans indien X so sê, waar X met "Terblanche" en/of enige van die items in (12) en (13) vervang word.

Dit vereis bitter min wetenskapsfilosofiese kennis om te weet dat die norm (14) niks met die wetenskap te make het nie. Die atoombom is nie gevaarlik omdat Einstein of President Reagan so gesê het nie. Dit staan iemand natuurlik vry om sy eie ongemotiveerde opinies met die hulp van ander se gesag te propageer, maar dan moet die wetenskap nie hierby ingesleep word nie.

'n Ander "outoritêre norm" vir korrekte/aanvaarbare Afrikaans wat Terblanche gebruik, is die volgende:

- (15) Indien 'n "Afrikaanse" woord of uitdrukking in 'n (Afrikaanse) wet of ordonnansie voorkom, dan is daardie woord of uitdrukking aanvaarbare Afrikaans.

Terblanche (1972:164) het byvoorbeeld die volgende oor die aanvaarbaarheid van die woord *slum(s)* in Afrikaans te sê:²⁶

"In die betrokke wet word *slums* vir 'n krotbuurt of krot (woning) gebruik, en terwyl ons krot met sy verbindings in hierdie betekenis nie agterweê moet laat nie, is dit ongerade om *slum* of *slums* uit ons taal te wil weer. Afgesien daarvan dat ons dit weens die opname daarvan in die wet noodwendig moet aanvaar, is dit ook 'n verryking vir ons taal want krot wil nie orals deug nie."

goekom ons die woord slums "noodwendig moet aanvaar" omdat hierdie woord in die wet opgeneem is, is nie duidelik nie. Die wet het betrekking op regs-aangeleenthede, en beslis nie op taalaangeleenthede nie. Wat meer is: die taal van die reg staan allermens bekend as die mees elegante of mees verstaanbare vorm van menslike taal.

2.4.9 Opsomming

In par. 2.4.1-2.4.8 het ons gesien dat AS'e van een of meer van die volgende norme vir korrekte/aanvaarbare taalgebruik gebruik maak:²⁷

- (16) 'n Spesifieke woord of uitdrukking is goeie/korrekte/aanvaarbare Afrikaans indien die woord of uitdrukking
- a. deur die meerderheid Afrikaanssprekendes gebruik word;
 - b. "logies" is;
 - c. "korter" is as enige ander "Afrikaanse" woord of uitdrukking met min of meer dieselfde betekenis;
 - d. "eie" is aan Afrikaans;
 - e. 'n raak beskrywing gee van die entiteit of aktiwiteit waarna die woord of uitdrukking verwys;
 - f. om historiese redes aanvaarbaar is;
 - g. as "goeie styl" beskou kan word;
 - h. deur 'n "gesaghebbende" geskryf, individu of instansie as goeie Afrikaans beskou word, of in 'n wet of ordonnansie voorkom.

Die besware wat ek in par. 2.4.1-2.4.8 teen die sjamanistiese hantering van die norme in (16) geopper het, kan tot twee hoofbesware gereduseer word:

- (17)
- a. Die norme vir korrekte taalgebruik wat deur AS_x gepropageer word, is dikwels teenstrydig/onversoenbaar met die norme wat deur AS_y gepropageer word.
 - b. Die norme wat AS_x propageer en die norme wat AS_x in die praktyk toepas, is dikwels teenstrydig/onversoenbaar.

Let op dat die besware in (17) betrekking het op AS'e se (inkonsekwente) hantering van norme. 'n Tweede tipe beswaar wat ek in par. 2.4.1-2.4.8 teen sjamanistiese praktyke geopper het, is die volgende:

- (18) Die norme in (16) --- (16a) uitgesluit --- kan nie as geldige norme vir ~~die~~ korrekte taalgebruik beskou word nie.

Let op dat die tipe beswaar in (18) nie betrekking het op die sjamanistiese hantering van norme nie, maar op die geldigheid van norme as sodanig. Die besware wat ek in par. 2.4.1-2.4.8 teen die geldigheid van die norme in (16) geopper het, weerspieël die "streng" taalwetenskaplike siening ten opsigte van die normering van taalgebruik. Hierdie "streng" siening ten opsigte van die normering van taalgebruik word in (19) weergegee:

- (19) Geen outoritêre instansie/individue/geskrif kan aan die taalgebruiker voorskryf wat dié "korrekte" taalgebruik is nie. Taalgebruik kan nie beoordeel word as "korrek" of "foutief" nie, maar eerder as "gepas" of "nie-gepas" in 'n bepaalde konteks.²⁸

Ek is egter daarvan bewus dat nie alle taalwetenskaplikes die "streng" siening in (19) deel nie. Roy Harris (1984:859) opper, in sy resensie van David Crystal (1984) se *Who cares about English usage?*, onder andere die volgende beswaar teen die "streng" siening oor die normering van taalgebruik:

"Crystal more than once emphasizes the difficulty of drawing a clear distinction between 'right' and 'wrong', and that is not unconnected with the fact that he is extremely vague about what makes the right and wrong in any case. Sometimes he speaks of a class of linguistic good guys called 'educated people'. Do they decide? Sometimes we hear of another class of good guys called 'excellent writers'. Do they decide? Or does correct usage mysteriously emerge from some obscure process of collective decision, like the 'general will' of certain social theorists?"²⁹

Hierdie beswaar van Harris (1984) teen Crystal (1984) se siening oor die normering van taalgebruik sal moontlik deur die meeste sjamane beskou word as 'n argument ten gunste van die geldigheid van die "outoritêre norm" (16h). Ek moet egter daarop wys dat die geldigheid van my besware teen die sjamanistiese hantering van norme in geen opsig afhanklik is van die geldigheid van my besware teen die geldigheid van die norme vir korrekte taalgebruik nie. Al sou almal ook saamstem dat al die norme in (16) as geldige norme vir "korrekte" taalgebruik beskou moet word, dan sou dit nog niks verander aan die feit dat AS'e hierdie norme inkonsekwent hanteer nie.

Soos in par. 2.3 opgemerk, is AS'e se oogmerke met hul normerende praktyke van 'n praktiese aard: "om die daaglikse gebruiker van die Afrikaanse taal in die praktyk te help". Dit is egter te betwyfel of 'n taalkundige resepteboek wat gebreke soos dié in (17) en (18) vertoon, van enige praktiese nut vir die taalgebruiker kan wees. Hierteen sou die AS kon aanvoer dat dit vir die taalgebruiker nie gaan om die AS se hantering of die geldigheid van norme vir "korrekte" taalgebruik nie, maar eerder om die "korrekte" taalgebruik as sodanig. Indien hierdie standpunt geldig was, sou die besware in (17) en (18) geen afbreuk doen aan die praktiese nut van taalkundige resepteboeke nie, gegewe dat taalkundige resepteboeke aan die volgende kriterium vir praktiese nut voldoen:

- (20) Taalkundige resepteboeke is van praktiese nut indien taalgebruikers van lyste van "korrekte" taalgebruik voorsien word.

In par. 2.5 hieronder sal ek egter aantoon dat, gemeet aan die kriterium (20), Afrikaanse taalkundige resepteboeke ook nie aan die oogmerk van praktiese nut voldoen nie.

2.5 "Korrekte" taalgebruik: die voorbeeld wat die AS stel

Bolinger (1980:5) het onder andere die volgende beswaar teen sjamanistiese praktyke:

"It is in the nature of language for any set list of errors to be trivial. No two shamans agree on what ought to be listed."

Uit my ondersoek het dit duidelik geblyk dat hierdie beswaar van Bolinger ook op Afrikaanse sjamanisme van toepassing is. Elke AS het sy eie lys van "taalfoute". AS'e se lyste van "taalfoute" verskil in twee opsigte van mekaar.

- (21) a. 'n Taalfout wat in AS_x se "lys" voorkom, word gewoon net uit die lys van AS_y weggelaat.³⁰
b. 'n Taalfout wat in AS_x se "lys" voorkom, kom ook in AS_y se lys voor, maar word dan --- ná "deeglike" motivering --- deur AS_y as korrekte Afrikaans aanvaar.

Veral (21b) is van belang. Uit 'n vergelykende studie deur Horak (s.j.) blyk dit duidelik dat daar ~~geen~~ eenstemmigheid onder AS'e is oor watter woorde en uitdrukkings as "taalfoute" beskou moet word nie.³¹ Du Plessis (1979) en ook Terblanche (1972) argumenteer byvoorbeeld dat braaivleis in die sin Ons gaan ~~w~~ anaand na 'n braaivleis korrekte Afrikaans is.³² Volgens Hiemstra (1980) en ook Van der Merwe en Ponelis (1982) egter, is hierdie gebruik van braaivleis nie korrek nie.³³

'n Tweede voorbeeld:³⁴ Terblanche (1972:185) beskou die woord teller as 'n aanvaarbare Afrikaanse sinoniem vir (bank)kassier, terwyl Hiemstra (1980:63) en Van der Merwe en Ponelis (1982:190) teller as 'n Anglisme beskou. Volgens Du Plessis (1979:94) bestaan die woord teller wel in Afrikaans, maar nie in die betekenis van 'n (bank)kassier nie.

Die vraag is nou: van watter praktiese nut kan Afrikaanse sjamanistiese geskrifte vir die taalgebruiker wees indien AS'e nie eens kan saamstem oor watter woorde en uitdrukkings in die lys van "taalfoute" opgeneem moet word nie? Op praktiese nut in die sin van (20) kan Afrikaanse sjamanistiese geskrifte beslis nie aanspraak maak nie.

Daar is ook 'n tweede rede waarom taalgebruikers nie Afrikaanse taalkundige resepteboeke as praktiese handleidings vir korrekte taalgebruik kan gebruik nie. AS'e maak dikwels van só 'n swak skryftaal gebruik dat dit Onredelik sou wees om van taalgebruikers te verwag om hul taalgebruik op dié van AS'e te skoei. In die eerste plek is AS'e se taalgebruik soms op die mees elementêre grammatikale vlak nie na wense nie. Vergelyk die volgende aanhalings uit (Terblanche 1972):

"Die woord teak (van Portugees teka uit die ouer tekka) is 'n baie duursame, rooibruin, Oosterse houtsoort." (Terblanche 1972:94)

"Onlangs is onder my aandag gebring dat een of ander taalin-stansie 'n navraer meegedeel het dat die letters een tot tien uitgeskryf moet word en dat 'n mens daarna die gewone syfers kan gebruik." (Terblanche 1972:177)

"Die woord stensil kom baie hiervoor (vir sjabloon --- A.G.) voor, maar dit word nog in Afrikaans as 'n onnodige, letterlike vertaling van die Engels 'stencil' as ontoelaatbaar beskou." (Terblanche 1972:173)

"daar is baie argumente wat antie wil regverdig, maar wat wie ook al sê, is en bly dit 'n lelike indinger [sic] in die Afrikaanse taal wat ten alle koste met wortel en tak uitgegroeï [sic] moet word." (Terblanche 1972:183)

dat sommige van die "taalfoute" in die aanhalings hierbo toegeskryf kan word aan 'n gebrek aan tegniese versorging van die boek, maak geen verskil aan die feit dat daar "taalfoute" voorkom in 'n boek wat veronderstel is om 'n praktiese handleiding vir korrekte taalgebruik te wees nie. Die titel van Terblanche se boek is tog immers *Regte Afrikaans*.

In die tweede plek is AS'e se taalgebruik soms van só 'n aard dat dit nie altyd vir die leser onmiddellik duidelik is wat die skrywer (in dié geval 'n AS) met 'n mededeling bedoel nie. Van der Merwe en Ponelis (1982) maak byvoorbeeld van 'n kriptiese telegram-tipe skryfstyl gebruik wat beslis nie as "goeie, navolgingswaardige taalgebruik" geklassifiseer kan word nie. Ek gee hier twee voorbeelde:

"slotmasjien: Direkte vertaling; korrek: *muntoutomaat*". (Van der Merwe en Ponelis 1982:175)

"skop: ¹Die emmer *skop* (Anglisisme; vgl. *kick the bucket*) --- korrek: *bokveld toe gaan/lepel in die dak steek/afklop/ens.*" (Van der Merwe en Ponelis 1982:174)

Hierdie telegram-styl sinne word afgewissel met normale, vollengte sinne:

"rondkom: Korrek: Ek sal *rondkom* vir (: die ronde doen vir) die geld; Daarmee kan ek nie *rondkom* nie (: ...nie uitkom nie; dis nie genoeg/voldoende nie). In Ndl. is hierdie gebruikswyses nog gewoon, maar in Afrikaans is hulle aan die verdwyn." (Van der Merwe en Ponelis 1982:166)

"gulde x [x = 'of' --- A.G.] *gulle*: Die *gulde* (= goue) eeu/-geleentheid/middeweg/ens. Hierteenoor: 'n *gulle* (= hartlike/-vriendelike) ontvangs. Die herkoms van *gul* is onbekend (dis Ndl. sedert die 17de eeu), maar *gulde* hang saam met goud, en oorspronklik was dit die naam vir 'n goue muntstuk (die huidige Ndl. *gulde* is papiergeld)." (Van der Merwe en Ponelis 1982:73)

"grootderm: Hoewel HAT *grootderm* gee as ekwivalent van *ons* (ouer) bekende *dikderm*, en hoewel dit volkome pas by ons taalsisteem en selfs hier te lande kon ontstaan het, vermoed ek tog dat Engels 'n handjie meegehelp het." (Van der Merwe en Ponelis 1982:72)

In 'n handleiding vir korrekte taalgebruik is dit nie om't ewe watter skryfstyl gebruik word nie. Ook beswaarlik is die inkonsekwente gebruik van leestekens. Vergelyk byvoorbeeld Van der Merwe en Ponelis se gebruik van die aandagstreep in die aanhalings hieronder:

- (22) "skop: ¹Die emmer skop (Anglisisme; vgl. kick the bucket) --
~ korrek: bokveld toe gaan/lepel in die dak
steek/afklop/ens." (Van der Merwe en Ponelis 1982:174)
- (23) "ligtelaaie: Die gebou staan in ligtelaaie --- een woord."
(Van der Merwe en Ponelis 1982:120)

In aanhaling (23) het die inligting net regs van die aandagstreep betrekking op die sin wat die aandagstreep voorafgaan, in besonder die gekur-siveerde ligtelaaie. In aanhaling (22) egter, het die inligting net regs van die aandagstreep nie betrekking op die sin wat die aandagstreep voorafgaan nie. Die gebruik van die aandagstreep in (22) is heel ongewoon en verwarrend. Op grond van die normale funksie van die aandagstreep --- soos Van der Merwe en Ponelis dit telkens ook gebruik --- sou ons verwag dat Van der Merwe en Ponelis die volgende in (22) bedoel: die uitdrukking "Die emmer skop" is korrekte Afrikaans. Uit die "sins"-konteks in (22) lei ons egter af dat hulle die volgende bedoel: die uitdrukking "Die emmer skop" is 'n anglisisme; die korrekte Afrikaanse uitdrukkings is "bokveld toe gaan", "afklop", ensovoorts. Hoe sou Van der Merwe en Ponelis die bedoeling van (22) duideliker kon uitdruk? Hulle maak van ten minste drie ander metodes gebruik om uitdrukking te gee aan die feit dat die een uitdrukking 'n anglisisme is, terwyl die ander uitdrukking korrekte Afrikaans is. Hierdie drie "metodes" blyk duidelik uit die aanhalings in (24)-(26).

- (24) "koeimelk: Die kind is allergies vir koeimelk: anglisisties;
korrek: beesmelk; vgl. ook osstert." (Van der Merwe en
Ponelis 1982:105)
- (25) "Op tyd --- korrek; in tyd --- Anglisisme". (Van der Merwe
en Ponelis 1982:197)
- (26) "Vir 'n lang tyd --- Anglisisme. Korrek: lank." (Van der
Merwe en Ponelis 1982:197)

Van der Merwe en Ponelis sou van enige van die drie "metodes" in (24)-(26) gebruik kon maak om die bedoeling van (22) duideliker uit te druk. Hulle sou byvoorbeeld van die "metode" in (26) gebruik kon maak:

- (27) **skop:** Die emmer skop --- Anglisisme (vgl. kick the bucket).
Korrek: bokveld toe gaan/lepel in die dak steek/afklop/ens.

van der Merwe en Ponelis se gebruik van verskillende "metodes" is ook problematies. Ek beweer nie dat slégs die een óf die ander "metode" korrek is nie. 'n Mens sou egter verwag dat 'n boek wat as 'n praktiese handleiding vir 'n groot lezerspubliek bedoel is, ten minste konsekwent sou wees ten einde taalgebruikers nie te verwar nie.

Terblanche (1972) se taalgebruik is ook van so 'n aard dat dit nie altyd vir die leser duidelik is wat hy presies met 'n mededeling bedoel nie. Onder die opskrif **OFFER** het Terblanche (1972:132) byvoorbeeld die volgende inskrywing:²⁵

"Die werkwoord offer in die betekenis van 'skenk, afstaan, betaal' is normale Afrikaans (dit staan ook in die Nederlandse woordeboek van Van Dale), al gee sommige woordeboeke dit nie aan nie. Die selfstandige naamwoord aanbod kan ek egter nie regverdig nie, en ons moet dit dus weer as navolging van die Engels 'who will give me an offer', ens."

Die aanhaling hierbo wil by 'n eerste, 'n tweede, en selfs 'n derde lees maar net nie sin maak nie: hoekom kan Terblanche nie die selfstandige naamwoord aanbod regverdig nie? Hoe kan die selfstandige naamwoord aanbod 'n navolging van die Engelse selfstandige naamwoord offer wees? By die soveelste lees van die aanhaling, en na gesprekke met kollegas en vriende, gaan die lig vir my op. Wat Terblanche skynbaar wil sê, is die volgende: die gebruik van die woord offer as 'n selfstandige naamwoord in Afrikaans (as sinoniem vir aanbod), is 'n navolging van die Engelse gebruik van offer as 'n selfstandige naamwoord. 'n Sogenaamde "praktiese" taalkundige resepteboek wat die taalgebruiker se hermeneutiese vermoëns tot die uiterste beproef, is van nul en gener waarde.

Dit is nie net Van der Merwe en Ponelis en Terblanche wat hulle aan swak taalgebruik skuldig maak nie. Dit is 'n algemene tekortkoming van sjamanistiese geskrifte dat die taalgebruik in sulke taalkundige resepteboeke dikwels van so 'n aard is dat dit nie altyd vir die leser onmiddellik duidelik is wat die presiese bedoeling van die skrywer is nie. Hierdie laaste opmerking bring my by die saak wat ek in par. 3 hieronder sal bespreek: die "goeie sjamaan".

3 Slot: die "goeie sjamaan"

Volgens Bolinger (1980:181) is dit die spreker/skrywer se plig om in die "need and comfort of the hearer" te voorsien. Hy (1980:181) verwys na hierdie "plig" as die "law of communicative responsibility".³⁶ Dit is ten opsigte van hierdie "wet van kommunikatiewe verantwoordelikheid" dat die sjamaan, volgens Bolinger, wel 'n positiewe bydrae te lewer het.

"Shamanism is at its best in dealing with the problems of effective communication; in this, shamans and linguists can join forces (see Chapter 14)." (Bolinger 1980:5)

"The fact that many normative statements are foolish does not mean that as many more are not welcomed for their usefulness by speakers and writers who might otherwise do something contrary to their intentions." (Bolinger 1980:180)

Die sjamaan kan op twee maniere aan die "wet van kommunikatiewe verantwoordelikheid" gehoor gee. In die eerste plek kan sjamane toesien dat hul taalgebruik van so 'n aard is dat effektiewe kommunikasie (tussen sjamaan en taalgebruiker) moontlik is. Op dié wyse sal die sjamaan ook 'n positiewe voorbeeld aan die taalgebruiker stel. In par. 2.5 het ons --- met verwysing na Van der Merwe en Ponelis (1982) en Terblanche (1972) se taalgebruik --- gesien dat die AS nie in dié opsig aan die wet van kommunikatiewe verantwoordelikheid gehoor gee nie.

In die tweede plek kan die sjamaan aan die "wet van kommunikatiewe verantwoordelikheid" gehoor gee deur wenke voor te stel wat effektiewe kommunikasie sal bevorder. Bolinger (1980:180) laat hom heel positief uit oor hierdie taak van die sjamaan:

"The linguist would have to concede that if, say, such distinctions as those between *infer* and *imply* and between *substitute* and *replace* could be maintained without neglecting more important things and without creating a hypercorrect reaction, the effort would be worth while: distinctions are what language is about, and the careless or hasty speaker or writer who initiates a chain of confusions does not help us when we need to convey precise meanings."

By gebrek aan 'n beter benaming sal ek 'n sjamaan wat in hierdie tweede opsig aan die "wet van kommunikatiewe verantwoordelikheid" gehoor gee, 'n "goeie sjamaan" noem.

{28} Die goeie sjamaan

'n Goeie sjamaan is 'n sjamaan wat wenke oor "meer presiese" taalgebruik voorstel en wat daardeur effektiewe kommunikasie bevorder.

Uit my ondersoek van die normerende praktyke van AS'e het dit duidelik geword dat slegs Du Plessis (1979) as 'n goeie sjamaan beskou kan word. In par. 2.3 het ek daarop gewys dat dit Du Plessis se oogmerk is om Afrikaans "n fyner presisie-instrument" te maak. Du Plessis se oogmerk is dan ten minste in ooreenstemming met die oogmerk van die goeie sjamaan soos in (28) gedefinieer. Hy slaag egter ook daarin om sy oogmerk te verwesenlik. Uit Du Plessis se sjamanistiese praktyk blyk dit dat hy hom in hoë mate besig hou met taalkwessies wat betrekking het op meer presiese taalgebruik. Hy (1979:62) beveel byvoorbeeld aan dat ons "ter wille van ondubbelsinnigheid" tussen feitlik en feitlik sal onderskei.

"feitlik --- Die Afrikaanse Woordelys en Spelreëls sowel as party woordeboeke verswyg hierdie woord; ander woordeboeke noem hom wel, maar dan as wisselvorm van feitlik. Nogtans lyk feitlik na 'n kandidaat vir bevordering uit die status van wisselvorm tot dié van doebletvorm, ter wille van ondubbelsinnigheid. So nie, kan 'n sin soos 'dit is feitlik korrek' twee dinge beteken: of dat dit (sien) 'amper korrek' is, of dat dit 'werklik korrek' is. Die probleem is dat feitlik 'n antoniem is van sy sekondêre (aanvanklik primêre) betekenis: 'bestaande uit feite/werklik'. Dit is darem 'n kwaal oorlading van 'n woord. Die uitweg sou wees om 'n neiging te volg wat reeds bestaan, nl. om laasgenoemde betekenis uitsluitend aan feitlik toe te ken en eersgenoemde betekenis aan feitlik."

'n Tweede voorbeeld:²⁷ volgens Du Plessis (1979:107) is daar geen "kommunikatiewe" rede hoekom die woord *loods* nie as sinoniem vir *vlieënier* gebruik mag word nie:

"loods --- Waarom daar blykbaar verzet is teen hierdie kort, kragtige woord vir *vlieënier*, is nie heeltemal duidelik nie. Toegegee, 'n *loods* kan ook 'n 'akkuur vir vliegtuie' wees, maar in die gewone omgang is daar nie veel gevaar dat die twee met mekaar verwar sal word nie."²⁸

Die feit dat daar tot dusver slegs enkele verwysings na (Du Plessis 1979) was, moet daaraan toegeskryf word dat Du Plessis --- na my mening --- as 'n goeie sjamaan beskou kan word.²⁹ 'n Moontlike beswaar wat nou teen hierdie ondersoek ingebring kan word, is dat ek my ammunisie op "sagte teikens" ---

in besonder (Terblanche 1972) --- vermors het. Dit is wel so dat (Terblanche 1972) by verre die swakste is van die vier Afrikaanse taalkundige resepteboeke wat ondersoek is. Dit is ook waar dat ek my kritiek miskien meer op (Terblanche 1972) as op enige van die ander Afrikaanse taalkundige resepteboeke gerig het. Daar moet egter in gedagte gehou word dat die alledaagse taalgebruiker nie onderskei tussen 'n "swak" en 'n "goeie" praktiese taalhandleiding nie. Enige boek met 'n titel soos *Regte Afrikaans, Die korrekte woord of Die juiste woord* beskou hy as 'n gesaghebbende bron oor korrekte taalgebruik --- 'n geskikte middel vir die oplos van die meeste van sy taalgebruiksprobleme. Met die voorafgaande evaluering van Afrikaanse taalkundige resepteboeke poog ek om die volgende twee "wenke" aan taalgebruikers oor te dra:

- (29) a. Vermy ten alle koste die gebruik van (Terblanche 1972);
- b. Raadpleeg (Du Plessis 1979) indien u --- ná die lees van hierdie artikel --- nog steeds van 'n Afrikaanse taalkundige resepteboek gebruik wil maak.⁴⁰

Ten slotte: ek twyfel of hierdie ondersoek enigsins gehelp het om die "running shaman-linguist dispute", soos Bolinger (1980:180) na die "stryd" tussen die taalwetenskaplike en die sjamaan verwys, op te klaar. Ek het plek-plek moontlik effens oordryf ten einde die tekortkominge van AS'e se geskrifte aan te toon. Miskien moet ek, ter afwisseling van die negatiewe trant van die grootste gedeelte van hierdie artikel, op die volgende positiewe "Bolinger (1980:180)-noot" afsluit:

"We need our shamans, if they will stay within the realm of the possible and the practical, and will accept help in mapping that realm."

NOTE

*Ek wil graag die volgende persone bedank vir hul bydraes tot die totstandkoming van hierdie artikel:

Cecile le Roux, wat soveel van haar kosbare tyd afgestaan het om groot gedeeltes uit (Terblanche 1972) vir my uit te lê;

Mnr. D.C. Hauptfleisch, hoofredakteur van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, vir hulp by die gebruik van die bronne by die W.A.T. gedurende die tydperk van navorsing waaroor daar in hierdie artikel verslag gedoen word.

Nie een van hierdie persone kan egter verantwoordelik gehou word vir die menings uitgespreek in, of die tekortkominge van hierdie artikel nie.

- ¹ Die *BAT* (1979:971) definieer 'n sjamaan soos volg: "Towenaar en priester by Mongoolse volke in Asië".
- ² Vir gepubliseerde tekste van radioprogramme, sien (Boshoff 1956), (Boshoff 1958) en (Boshoff et al. 1954).
- ³ Binne die raamwerk van hierdie "genre" val "werke" soos die volgende: *Ons taal* (rubriek deur L.W. Hiemstra in *Die Transvaler*, 1950), *Taalhoekie* (rubriek deur L.W. Hiemstra in *Die Burger*, 1951-1954), *Die juiste woord* (rubriek deur L.W. Hiemstra in *Die Burger*, 1976-1978), en meer onlangs, *Ons taalgereedskap* ('n rubriek deur J. Spies in *Die Burger* vanaf 8 Oktober 1984).
- ⁴ Alhoewel ek nie (Engelbrecht 1980) in my ondersoek ingesluit het nie, val hierdie werk ook binne die raamwerk van genre (3c).
- ⁵ Sien onder andere Terblanche (1972) se inskrywings onder *DRIF/DRYWER* (p. 502), *UITRAMP* (p. 196), en *AFLOS* (p. 9).
- ⁶ Let op dat ek nie die moontlikheid uitsluit dat bevredigende antwoorde op hierdie vrae wel gegee kan word nie. Hopelik sal 'n verskeidenheid van "bevredigende antwoorde" -- vanuit 'n verskeidenheid perspektiewe -- in hierdie bundel oor die normering van taalgebruik, gegee word.
- ⁷ Vir verdere voorbeelde van Hiemstra (1980) se "logiese" argumente, sien sy argumentering ten opsigte van die uitdrukking "oor Meulstraat ry" (p. 19), en die woord *kleinhoewe* (p. 85).
- ⁸ Die enigste volkome logiese tale is die kunsmatige tale wat deur logici ontwerp is.
- ⁹ In die vyfde uitgawe van *Die korrekte woord maak Van der Merwe* (1968:204) --- onder die opskrif *onlogiese taalgebruik* --- van 'n klassieke logiese argument gebruik:

"onlogiese taalgebruik: hy is 'n eerlike man, maar al die mense is nie eerlik nie. Nou-ja, as al die mense nie eerlik is nie, hoe kan hy dan eerlik wees, ~~of~~ is hy nie 'n mens nie? Verder: al die mense besit nie motors nie (ja, ek het lankal gedink dat die gevaartes wat ons strate so oorvlieg meer na Shermantenks lyk!); al die studente studeer nie (die wat onderskeiding behaal, sal dus moet rekenskap gee van hoe hulle dit reggekry het om af te skryf, en dit nogal so onder die neus van die opsiener!). Die voorafgaande onlogiese konstruksies is natuurlik bloot direkte vertalinge van die Eng. idioom: all the people/students are not..."

Die inskrywing onlogiese taalgebruik is nie in (Van der Merwe en Ponelis 1982) --- die sesde uitgawe van *Die korrekte woord* --- opgeneem nie.

- ¹⁰ "Tant Lenies" is Hiemstra se benaming vir mense wat omslagtige taal gebruik.
- ¹¹ My eie beklemtoning. 'n Tweede voorbeeld van Terblanche se gebruik van die norm in (8): volgens Terblanche (1972:185, 186) is die woord teller om die volgende rede 'n aanvaarbare Afrikaanse woord: "Sy taak is eintlik om die geld te tel". Vir Terblanche se gebruik van gesaghebbende bronne en instansies ter regverdiging van sy eie subjektiewe menings, sien par. 2.4.8.
- ¹² Sien Spies se taalrubriek *Ons taalgereedskap* in *Die Burger* (15 Oktober 1984). *Snuffels* (enkelvoud: *snuffel*) is 'n nuwe Afrikaanse woord vir geklassifiseerde klein advertensies, geskep deur 'n persoon in die advertensieafdeling van *Die Burger*. Terloops: dit is moeilik om te glo dat die Spies wat in 1980 'n voorwoord tot (Hiemstra 1980) geskryf het --- sien par. 2.4.1 --- dieselfde Spies is wat in 1984 met 'n taalrubriek --- *Ons taalgereedskap* --- in *Die Burger* begin het. In dié rubriek openbaar Spies dikwels anti-sjamanistiese sentimente: taal is nie logies nie --- "Teenstrydighede stuit die taalgebruiker nie" (*Die Burger*, 5 November 1984); "Ek het nie die reg om vir ander voor te skryf nie, maar skryf vir myself *mango* [in plaas van *veselperske* --- A.G.] voor" (*Die Burger*, 5 November 1984).
- ¹³ Sien par. 2.4.1.
- ¹⁴ Ek haal aan uit die voorwoord tot die vyfde uitgawe --- (Van der Merwe 1968). Dié voorwoord is ook in (Van der Merwe en Ponelis 1982) --- die sesde uitgawe --- opgeneem. Die kort voorwoord tot (Van der Merwe en Ponelis 1982) is deur Ponelis geskryf.
- ¹⁵ Die algemeen-gebruiklike norm is kortliks en vereenvoudigd die volgende: indien 'n woord wat in Afrikaans gebruik word sy "oorsprong" in enige ander taal behalwe Engels het, dan is daardie woord aanvaarbare Afrikaans (al kom daardie woord ook in Engels voor). Die Afrikaanse uitdrukking "'n skop onder die agterste" is byvoorbeeld, ten spyte van die gelykluidende Engelse "a kick in the pants", "volkome korrek" omdat dié uitdrukking reeds in "ouer Nederlands" voorkom (Van der Merwe en Ponelis 1982:174). 'n Tweede voorbeeld: die Afrikaanssprekende kan "met gerustheid" die woord *geyser* gebruik, aangesien dié woord nie uit die Engelse *geyser* afkomstig is nie, maar wel uit "Yslands *geyser* uit *geysa* wat 'uitstroom' beteken" (Terblanche 1972:64). Elke AS het egter sy eie

stel norme met betrekking tot Anglisismes, en daarom sal ek die "Anglisisme-probleem" nie hier in meer detail kan bespreek nie.

Let op dat beginsel (9) nie inpas by Hiemstra se algemene sjamaan-filosofie (sien par. 2.4.1) nie.

Hiemstra sou miskien kon aanvoer dat die beginsel (9) op woorde van toepassing is, en nie op affikse soos -ies en -iek nie. Welke regverdiging vir só 'n onderskeid gegee sou kon word, is egter nie vir my duidelik nie.

Vir verdere voorbeelde van semantiese, fonologiese, sintaktiese en morfologiese verandering in taal, sien (Fromkin en Rodman 1978:hfst. 11).

Volgens Hiemstra (1980:30, 31) is dit 'n "kenmerk van ons tyd" dat die daaglikse lewe oor die hele wêreld "al hoe meer vanuit staatskantore beheer en beheers word, sodat allerlei woorde en taalgebruik wat voorheen tot die eie kring van daardie buro's beperk was, daarvandaan in die algemene taal deurdring".

Hiemstra (1980:31) haal dan die Engelse sjamaan, Fowler, aan ter illustrasie van die punt dat implementation "vir die Engelse self uit die borse is": "Luister hoe het die groot outoriteit Fowler voor sy dood daarteen geprotesteer: 'Undertakings, recommendations, promises, and obligations are never now fulfilled or carried out or kept or observed or performed or discharged; implemented must always be the word.'"

Hier moet ek met Terblanche saamstem. Die gebruik van hoogdrawende taal is wel 'n manier waarop 'n gebrek aan kennis verbloem kan word. Let op hoe maklik dit is om 'n gebrek aan kennis in die volgende brokkies nie-hoogdrawende Terblanche-gebrabbel te identifiseer:

"Die woorde **vark** en **skaap** is toevallig in die onbekendheid van die verre verlede gehul." (Terblanche 1972:60); "Om te weet wanneer jy nie weet nie, is ewe wetenskaplik en belangrik as om te weet wanneer jy wel weet." (Terblanche 1972:60); "Dit is goed om te weet dat daar longe is wat die lug soos 'n blaasbalk deur die stemmeganisme in- en uitpomp." (Terblanche 1972:170)

Terblanche se siening is inderwaarheid meer "ingewikkeld", maar ongelukkig terselfdertyd ook meer problematies. Enersyds argumenteer hy (1972:59) dat "skoonheid in taal" 'n subjektiewe aangeleentheid is: "... wat vir die een lelik is, kan vir die ander beslis mooi wees". Andersyds wil dit egter voorkom of Terblanche (1972:59) van mening is dat daar wel objektiewe maatstawwe bestaan vir die beoordeling van die "skone in taal": "Ook hier [by die skoonheid van 'n besondere woord --- A.G.] geld vooroordeel, en ons moet dus oppas om by 'n haastige verworping van sekere woorde as lelik of 'n aanvaarding daarvan as mooi nie 'n vooropgesette benadering te verraaï nie. Objektiewe maatstawwe is sover menslik moontlik ook by die skone in taal van die allergrootste belang".

Maar hoe kan die "skone in taal" 'n subjektiewe aangeleentheid wees, maar terselfdertyd ook aan die hand van objektiewe maatstawwe beoordeel word? Ten einde Terblanche se siening te "verstaan", sal ons moet aanvaar dat sy "logika" as volg inmekaar steek:

- (i) die "skone in taal" is 'n subjektiewe aangeleentheid;
- (ii) daar bestaan egter ook 'n aantal objektiewe maatstawwe vir die beoordeling van die "skone in taal".

Terblanche sou dan kon argumenteer dat, in die lig van die logika in (i) en (ii), die onversoenbaarheid tussen sy teorie enersyds, en sy praktyk andersyds --- soos in (11) uiteengesit -- opgehef word. Hy sou naamlik kon aanvoer dat die maatstawwe wat hy aanlê by sy beoordeling van die "skone in uitspraak" (die uitspraak moet "duidelik en normaal" wees --- sien par. 2.4.7) objektiewe maatstawwe is. Maar is "duidelike en normale uitspraak" objektiewe maatstawwe? Wat my betref is "duidelike en normale uitspraak" subjektiewe maatstawwe in die sin dat "wat vir die een 'n duidelike en normale uitspraak is, kan vir die ander beslis 'n onduidelike en abnormale uitspraak wees". Wat meer is: Terblanche self is van mening dat dit moeilik is om van objektiewe maatstawwe by die beoordeling van "mooi of lelike klanke" te praat. Volgens hom (1972:59) is die Amerikaanse neusklank "vir talle mense mooi wanneer die Fransman dit gebruik", alhoewel dié klank "vir die gemiddelde Engelsman en selfs vir baie van ons" bra lelik is. "Ons kan dus nie onbevooroordeeld sê of 'n neusklank mooi of lelik is nie", aldus Terblanche (1972:59). Oor die bryklank het hy (1972:59) die volgende te sê:

"Baie mense van elders vind die bryklanke van Malmesbury en Caledon lelik, maar die bry van die Fransman is vir dieselfde persone besonder mooi en aantreklik. Ons weet trouens dat bry in Frankryk, Duitsland en dele van Holland 'n teken van die hoogste verfyning is."

Terblanche (1972:59) kom dan tot die volgende gevolgtrekking: "Dit is dus besonder moeilik om objektief van mooi of lelike klanke te praat."

En ek kom tot die gevolgtrekking: maak nie saak hoe Terblanche (1972) se logika inmekaar steek nie, sy sjamaan-teorie kan nie met sy sjamaan-praktyk versoen word nie.

- ²³ Hierdie onderskeiding tussen die verskillende "stylvlakke" is nie in die vyfde uitgawe van *Die korrekte woord* opgeneem nie. In hierdie opsig is die bygewerkte Ponelis-teks baie minder sjamanisties as die vyfde uitgawe. Sien ook voetnoot 9 vir bevestiging van hierdie punt.
- ²⁴ Ek gebruik doelbewus die woorde "opinie": dié woord gee die ongemo-tiveerde, subjektiewe karakter van sjamanistiese "standpunte" beter weer as woorde soos *menings*, *standpunte* of *sienswyses*.
- ²⁵ Terblanche (1972:155) verwys na hierdie geskrif as 'n "wetenskaplik verantwoorde boekie".
- ²⁶ Vir 'n tweede voorbeeld van Terblanche se aanwending van die norm in (15), sien sy (1972:175) inskrywing onder **STREEP**.
- ²⁷ Die norme in (16) is egter nie die enigste norme wat deur AS'e gebruik word nie. Ten einde nie die perke van geloofwaardigheid te oorskry nie, het ek nie Terblanche (1972) se gebruik van die norme in (X) hieronder in meer detail bespreek nie:

- (X) 'n Spesifieke woord of uitdrukking is goeie/korrekte/aanvaarbare Afrikaans indien
- (i) "maatskaplike argumente in ag geneem word" (sien Terblanche (1972:200) se inskrywing onder **VADER KRISMIS**);
 - (ii) Terblanche "baie argumente sou kon gebruik" (sien Terblanche (1972:45) se inskrywing onder **DANS/DANSPARTY**);
 - (iii) Terblanche se gesin so dink (sien Terblanche (1972:120) se inskrywing onder **MUS(SIE)**).

Al die AS'e maak ook van die norm in (Y) gebruik:

- (Y) 'n Spesifieke woord of uitdrukking is goeie/korrekte/aanvaarbare Afrikaans indien die woord of uitdrukking die taal "verryk".

In my ondersoek kon ek egter nie agterkom wat AS'e met die nosie "verryk" bedoel nie.

²⁸ 'n Eenvoudige voorbeeld: 'n persoon wat mev. Margaret Thatcher groet met 'n "hallo, antie Maggie" gebruik nie sy taal "foutief" nie, maar eerder "nie-gepas" in daardie bepaalde verbale konteks.

²⁹ Op dieselfde trant lewer Harris (1984:839) kritiek op Crystal (1984) se besware teen die geldigheid van die norm van logika:

"As a piece of grammatical therapy this [i.e., Crystal's advice to us to pay no attention to old-fashioned purists who condemn double negation on the grounds of 'logic' --- A.G.] is just about on a par with telling mentally confused British motorists who mix up left and right that there is nothing wrong with choosing to drive on the right-hand side of the road provided you don't knock anyone down: for that is indeed the rule of the road on the Continent."

Hierdie soort argument van Harris (1984) het egter geensins betrekking op my besware teen AS'e se hantering van norme nie. Sien par. 2.4.9 vir verdere bespreking van hierdie punt.

³⁰ Sien (Horak s.j.) vir talle voorbeelde van hierdie verskil tussen AS'e se lysse van "taalfoute".

³¹ Afgesien van die "resepteboeke" wat in hierdie ondersoek bespreek is, het Horak ook nog die volgende bronne geraadpleeg: **AWS**, **HAT**, **WAT**, **Nasionale Woordeboek** (De Villiers, Smuts, Eksteen), **Tweetalige Woordeboek** (Bosman, Van der Merwe, Kiemstra).

Strenggesproke is (Horak s.j.) nie 'n vergelykende studie nie aangesien Horak nie die gegewens interpreteer nie. Hy lys slegs die inskrywings in die verskillende bronne oor 'n spesifieke onderwerp naas mekaar.

³² Sien par. 2.4.1.

- ³³ Sien par. 2.4.2.
- ³⁴ Hierdie voorbeeld is nie in (Horak s.j.) opgeneem nie.
- ³⁵ Vir verdere voorbeelde van hierdie tipe "onverstaanbare" taal, sien Terblanche (1972) se inskrywings onder **DAME** (p. 45), en **MONDSTUK** (pp. 118, 119).
- ³⁶ Van hierdie "wet" sê Bolinger (1980:181) die volgende: "Like all other laws, it requires constant reinterpretation, as attitudes change and language evolves".
- ³⁷ Vir verdere voorbeelde van Du Plessis (1979) se gehoorsaamheid aan die wet van kommunikatiewe verantwoordelikheid, sien sy inskrywings onder geleerde (pp. 66, 67), en gemoed (p. 68).
- ³⁸ Alhoewel Du Plessis (1979:107) nie sê hoekom "daar nie veel gevaar" is dat die twee woorde met mekaar verwar sal word, is die rede voor die hand liggend. Die sin "My broer is 'n loods" kan nie iets beteken soos "My broer is 'n skuur vir vliegtuie" nie. Die sin "Die Mirage staan in die loods" kan ook nie beteken "Die Mirage staan in 'die vlieënier" nie, maar slegs "Die Mirage staan in die skuur vir vliegtuie".
- ³⁹ Die kere wat ek wel na (Du Plessis 1979) verwys het, was dit in positiewe terme. Sien par. 2.4.1 en 2.4.2.
- ⁴⁰ Daar is ook 'n tweede rede waarom ek tot 'n groot mate op (Terblanche 1972) gekonsentreer het. In par. 2.2 het ek daarop gewys dat Terblanche die een AS is wat wel die rol van geloofsgeneser speel. Uit my ondersoek het dit egter duidelik geword dat Terblanche die een AS is wat die minste geskik is om "die saak in die reine te bring". Sien par. 2.2.

BIBLIOGRAFIE

(Werke wat toevallig in die teks genoem is --- werke soos dié in (12), en noot 29 --- is nie in die bibliografie opgeneem nie.)

- Bolinger, Dwight (1980) *Language - the loaded weapon*. London and New York: Longman.
- Boshoff, S.P.E. (1956) *Radiopraatjies oor Afrikaans*. Johannesburg: Voortrekkerpers.
- Boshoff, S.P.E. (1958) *Ons en ons taal*. Johannesburg: S.A.U.R.-publikasie.
- Boshoff, S.P.E., B. Kok & F.J. Snijman (1964) *Kruim en kors*. Johannesburg: Voortrekkerpers.
- Crystal, David (1984) *Who cares about English usage?* London: Penguin.
- Du Plessis, E.P. (1979) *Die kennisgids tot moderne Afrikaans*. Kaapstad: Human & Rousseau.
- Engelbrecht, Herman (1980) *Nuwe Afrikaanse taalgids*. Tweede, hersiene en sterk vermeerderde uitgawe. Bloemfontein: Oranje.
- Fromkin, Victoria & Robert Rodman (1978) *An introduction to language*. Second edition. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Harris, Roy (1984) "Soft sell and soft soap", *The Times Literary Supplement* August 3 1984, p. 859.
- Hiemstra, L.W. (1980) *Die juiste woord*. Kaapstad: Tafelberg en Nasou.
- Korak, J.D. (s.j.) 'n Ongepubliseerde manuskrip waarin ooreenstemmende inskrywings in 'n aantal voorskrywende taalgebruikshandleidings en woordeboeke met mekaar vergelyk word.
- Spies, J.J. (1980) "Louis Hiemstra: taalmaker", in Hiemstra 1980:5-7.
- Terblanche, H.J. (1972) *Regte Afrikaans*. Johannesburg: Gouws.

Gardiner 452

Van der Merwe, H.J.J.M. (1968) Die korrekte woord. Vyfde, hersiene en uitgebreide druk. Pretoria: Van Schaik.

Van der Merwe, H.J.J.M. & P.A. Ponelis (1982) Die korrekte woord. Sesde hersiene en uitgebreide uitgawe. Pretoria: Van Schaik.